

ФІЛОСОФІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

УДК: 37.013.73

ТИМОФІЙ ДЕСЯТОВ

м. Черкаси, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF LIFE LONG EDUCATION

Окреслено актуальні проблеми кризи компетентності людини, спричиненої відставанням від стрімких темпів змін у навколишньому світі (ноосфері, за висловом В. І. Вернадського). Здійснено аналіз наукових праць та положень, обґрунтованих ученими-філософами минулого щодо потреби людини навчатися й самовдосконалюватися протягом усього життя. Звернено увагу на використання цих праць у сучасних дослідженнях концепції неперервної освіти. Обґрунтовано важливість підвищення освітньо-кваліфікаційного і культурного рівня життя суспільства з допомогою залучення всіх наявних освітньо-виховних джерел і ресурсів суспільства.

Ключові слова: концепція неперервної освіти, компетентність, самовдосконалення, освітньо-виховні джерела і ресурси.

Определены актуальные проблемы кризиса компетентности человека, вызванного отставанием от быстрых темпов изменений в окружающем мире (ноосфере, за высказыванием В. И. Вернадского). Выполнен анализ научных работ и положений, обоснованных учеными-философами прошлого относительно потребности человека учиться и самосовершенствоваться на протяжении всей жизни. Уделено внимание использованию этих работ в современных исследованиях концепции непрерывного образования. Обоснована важность повышения образовательно-квалификационного и культурного уровня жизни общества с помощью привлечения всех имеющихся образовательно-воспитательных источников и ресурсов общества.

Ключевые слова: концепция непрерывного образования, компетентность, самосовершенствование, образовательно-воспитательные источники и ресурсы.

Current issues of human competency crisis, which is caused by lagging from rapid change rate in the surrounding world (noosphere as coined by V. I. Vernadsky),

have been investigated. Scholarly works and statements, substantiated by scholars-philosophers of the past, regarding human need for learning and self-perfection during the life-time have been analyzed. Special attention has been paid to the use of these works in the contemporary research of continuous education. The importance of enhancement of education and qualification as well as cultural level of society with the help of all available educative sources and resources of society involvement has been substantiated.

Key words: life-long learning concept, competence, self-perfection, educative sources and resources.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кожне покоління людей покликане розв'язувати нові проблеми в економічному, соціально-культурному розвитку. На початку XXI ст. серйозною проблемою стала криза компетентності людини, спричинена відставанням від стрімких темпів змін в навколишньому світі (ноосфері, за висловом В. Вернадського) і збільшенням пов'язаних з цими змінами стресових ситуацій у межах антропосфери, тобто найближчої сфери взаємодії людини з навколишнім світом. Некомпетентність окремих людей і суспільства у цілому породило чимало загроз і криз, що їх зазнало людство в останні десятиліття.

Особливої актуальності набуває аналіз глобальних загроз на початку XXI ст., оскільки, зародившись у XX ст., вони можуть мати своє продовження і в наш час, стати викликами людській цивілізації. Все це безпосередньо стосується і сфери освіти, яка повинна визначити свої пріоритети і напрями діяльності з урахуванням не тільки актуальних, але і перспективних довгострокових запитів людини і суспільства. За таких умов, на нашу думку, працівники сфери освіти і науки мають усвідомлювати міру відповідальності у пошуках вирішення глобальних проблем, визначитись, яким шляхом вона повинна розвиватись у майбутньому, в чому мають полягати її стратегічні пріоритети, її основні функції.

За загальним визнанням учених, політиків, економістів, педагогів, громадських діячів багатьох країн світу та міжнародних організацій, саме освіта є найефективнішим, найперспективнішим шляхом вирішення багатьох проблем і водночас запорукою прогресу людства. Освіта - найголовніший чинник поступу високорозвинених цивілізованих держав, формування високої духовності, інтелігентності, культури, почуття соціальної відповідальності за результати впровадження науково-технічних ідей, нових технологій, - за все те, що залишає нащадкам кожне покоління. Розв'язання такого грандіозного комплексу проблем, пов'язаних із перспективами розвитку людства, об'єктивно зумовлює необхідність їх глибокого осмислення.

У XX ст. розвинуті та динамічні суспільства приймають парадигму неперервної освіти або освіти впродовж всього життя, роблячи тим самим практично кожну людину учасником реалізації завдань неперервної освіти. За

таких умов цілком закономірно зростає необхідність виважено й всебічно проаналізувати пройдений шлях, напрацьований досвід. Водночас це спонукає до аналізу прогресивних ідей, позитивних і негативних тенденцій з урахуванням нових суспільних вимог, потреб у різних сферах життєдіяльності, у нашому випадку - в освіті. Так було в усі часи на різних етапах розвитку цивілізації. За Плутархом, «освіта - єдине, що божественне і безсмертне в нас» [1, с. 351-388]. Доки це буде притаманне освіті, доти й людство підніматиметься на нові щаблі розвитку науки, економіки, культури. Ігнорування цієї, здавалось би, дуже простої сентенції може негативно позначитися на долі прийдешнього покоління й, відповідно, на майбутньому держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом ідеї неперервної освіти є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини. Підтвердженням цієї думки є унікальна праця С. Гессена «Основи педагогіки. Вступ до прикладної філософії», у якій вчений звертається до філософської спадщини Платона [2]. Виходячи з положень, викладених в діалогах Платона «Держава», С. Гессен обґрунтовує єдність етичної і політичної проблем, одночасно розглядаючи структуру окремої особистості і будову держави. На основі філософського аналізу будови душі людини і держави Платон обґрунтував вчення про добродійність. Як зберегти державу від виродження? Як застерегти її від руйнування, що є наслідком неминучої діалектики, котра вступає в силу тоді, коли нижче начало від животворного його вищого принципу і життя крок за кроком уступає місце механізму, що торжествує? Знайти вихід, на думку Платона, має правильна державна система виховання. Завдання державного ладу - забезпечити в державі панування загального блага: «Спільність радості і горя». З цим завданням цілком збігається, зазначає Н. Ніцше, завдання освіти [3]: «відвернути людину від вузько суб'єктивних інтересів і змусити її проїнятися цілим...».

Таким чином, в основу обґрунтованого С. Гессеном підходу покладено положення Платона щодо «безкінечності самого завдання освіти», тобто освіта розуміється як безкінечне завдання всього життя людини.

На розвиток теорії неперервної освіти, безумовно, вплинули і філософські погляди Ніцше, який висловив думки щодо нової культурно-філософської орієнтації, заклав фундамент «філософії життя». Основна ідея цієї філософії полягає у ствердженні верховної цінності, постійного культурного вдосконалення людини, в результаті чого має з'явитися новий тип людини, яка перевершить сучасників своїми морально-інтелектуальними якостями. Така людина майбутнього може відбутися, відповідно до теорії Ніцше, шляхом удосконалення, строгого відбору і свідомого виховання протягом усього життя [4, с. 701-702].

Працюючи деякий час директором гімназії, Г. В. Гегель неодноразово звертався до проблем постійного, навчання, акцентував увагу на активній, перетворювальній функції педагогічного процесу. В роботі «Про виховання і навчання» він так характеризує роль школи у підготовці людини до майбутнього

життя: «Світ являє собою незалежну від суб'єктивного загальну сутність; людина має в ньому цінність залежно від своїх практичних умінь і придатності для однієї із його сфер, чим більше він позбавився особистості і розвинувся до смислу всесвітнього буття і дії. Школа є для людини середня ланка, яка веде із сім'ї у світ, від природного відношення почуттів і нахилів у світ справ» [5, с. 581; 205, с. 121]. Як бачимо, у працях С. Гессена, Г. Гегеля, Ніцше ідеї розвитку та вдосконалення людини і суспільства передбачають навчання протягом життя. У працях Платона, Аристотеля, Сократа, Демокрита, Квінтіліана та багатьох інших давньогрецьких і давньоримських філософів, у працях прогресивних мислителів епохи Відродження (Вікторіо да Фельтре, Томазо Кампанелли, Франсуа Рабле, Томаса Мора, Мішеля Монтеня та ін.) є також немало цікавих і нині суджень щодо призначення, змісту й методів навчання, виховання і розвитку людини протягом усього життя.

Основоположник педагогіки нового часу Ян Амос Коменський у відомій праці «Велика дидактика» писав про чотири школи: материнську, рідної мови, гімназію та академію. А в «Панпедії» («Всезагальне виховання») знаходять продовження ідеї філософів епохи Відродження та середньовіччя, пов'язані з неперервним розвитком особистості [6, с. 351].

На початку першого розділу Я. Коменський наводить зміст поняття «панпедія»: це - універсальне виховання всього людського роду (грец. *ἅπαντα* - все; *παῖδες* - діти). Він вказує на те, що мають навчатися всі, всього і всебічно.

Формулювання мети статті. Різноманітність філософської та науково-педагогічної літератури з проблематики дослідження зумовлює потребу у здійсненні всебічного аналізу наукових праць та положень, обґрунтованих ученими-філософами минулого щодо потреби людини навчатися й самовдосконалюватися протягом усього життя. За мету статті ставимо дослідження можливостей використання цих праць у сучасних дослідженнях концепції неперервної освіти - освіти упродовж життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. У XVIII ст. філософи сподівалися, що найближчим часом на земній кулі, завдяки розвитку науки та техніки, настане царство розуму і добра. Представники цієї філософської течії не передбачали, що науково-технічний прогрес принесе нові проблеми, а «земний рай» віддалятиметься в міру наближення до нього. Наприкінці XIX ст. позитивно налаштовані люди також щиро вірили у месіанське призначення науки у справі досягнення справедливого і високогуманного суспільства. Прогрес науки мав усунути всі гострі соціальні проблеми. Але наш час показав, на противагу думці Сократа, що «людський розум і добро - речі не тотожні, бо розум можна використати і на справі диявольській» [7]. Розвиток науки не став панацеєю для вирішення соціальних проблем, він лише загострив суперечності, закладені в сучасній цивілізації.

Одна із фундаментальних суперечностей - розрив, що постійно зростає між технічними можливостями людини і її духовно-моральним рівнем.

Англійський історик Арнольд Тойнобі вважав, що коли ми розглядаємо історію культур, правомірно говорити лише про прогрес моральних завдань, а не про моральний прогрес самої людської природи. Основні параметри моральних завдань для європейської культури були закладені ще дві тисячі років тому християнською релігією. І сьогодні, оволодівши технологіями небаченої руйнівної сили, світ опинився морально не підготовленим до того, щоб не піддатися владі цих страхітливих сил [8, с. 147].

Почуття відповідальності, як засвідчили великі соціальні катаклізми сучасності, виявилось значно слабшим від інстинкту агресії та схильності до насилля. Саме тому на початку XXI ст. так гостро постало питання духовного відновлення та навчання людини незалежно від її віку. На думку членів міжнародної комісії ЮНЕСКО з визначення стратегій розвитку освіти у світі, яка видала у 1972 році фундаментальну працю «Учитися бути» («Learning to be»), людству в цілому і кожній людині необхідно «вчитися бути», щоб вижити, гідно відповідати на виклики часу та морально розвиватися. Таким чином, фактично була проголошена нова філософія освіти. Розвиток цієї філософії та перетворення її у стратегію і парадигму освіти упродовж життя доцільно, на наш погляд, розглядати в історичній перспективі.

Як відомо, ідея навчання протягом усього життя є результатом переосмислення ролі і місця освіти в суспільстві, що було зумовлено рядом причин. Під навчанням протягом усього життя будемо розуміти «всіляке цілеспрямоване навчання, яке відбувається на постійній основі з метою вдосконалення знань, умінь і компетентності» [9, с. 37-39].

У середині XX ст., відразу після другої світової війни, постала життєва необхідність переосмислити і змінити роль, місце, функції, мету та завдання освіти для кожної особистості і всього суспільства. Передусім зазначимо, існувала досить жорстка і закрита система освіти як один з важливих елементів державного устрою конкретної країни. Її основною метою була підготовка молодого покоління до професійної діяльності, спрямована на вступ у «доросле» соціально-виробниче життя. Така підготовка мала на меті забезпечити учнів певним запасом соціального досвіду попередніх поколінь, достатнім для функціонування в конкретних суспільних умовах протягом усього життя.

Освіта для переважної більшості людей була певним завершеним дискретним досвідом та відносно коротким періодом життя, що зазвичай завершувалася закінченням школи або професійно-технічного навчального закладу. Система освіти практично у всіх країнах обмежувала доступ до вищих шаблів освіти більшій частині молоді. Так, у 1960-1961 навчальному році у всіх країнах світу у початкових школах навчалася 63 % дітей відповідного віку, у середніх навчальних закладах - 32 %, а у вищих навчальних закладах - тільки 5,9 % молоді 20-24-річного віку [10, с. 56-57].

Таке обмеження базувалося на жорсткому відборі молодих людей, що здійснювався, головним чином, за соціальними ознаками. Належність до вищих прошарків суспільства практично визначала конкретній особі «шлях нагору». Наприклад, у 1960-ті роки частка вихідців із нижчих, найбільш численних соціальних прошарків суспільства (робітників, селян, дрібних службовців) серед студентів вищих навчальних закладів становила у розвинених країнах від 5 до 14%. Тим самим відтворювалася нерівноправність, характерна для сучасного рівня розвитку суспільства.

Системи освіти, являючи собою достатньо закриті системи, діяли за власними законами, диктуючи певні правила тим, хто включався в процес навчання. Ці системи функціонували у рамках спеціальних установ - навчальних закладів, де навчання здійснювалося лише спеціально підготовленими фахівцями, які визначали всі параметри процесу навчання. Освіта виконувала роль транслятора суспільного досвіду. Практично вона реалізовувала дві функції: економічну (підготовка робочої сили) і соціальну (соціалізація молодого покоління).

Орієнтовно з 60-х років ХХ ст. розпочався процес поступової трансформації мети, завдань, характеру та функцій освіти, а також форм її здійснення з визначенням ролей тих, хто навчається, і тих, хто навчає. Поступово видозмінюється роль освіти у житті людини і суспільства, що зумовлює відповідний характер взаємовідносин між освітою, людиною і суспільством.

Упродовж останніх десятиліть освіта переживала і переживає переломні моменти у своєму розвитку. Вони визначаються відповідними тенденціями світового розвитку та потенціалом внутрішніх змін кінця ХХ ст. У матеріалах авторитетних міжнародних форумів зазначено, що ХХІ ст. спричинить появу абсолютно іншої економіки та іншого суспільства, що, безперечно, вплине на освіту.

Зростання рівня економічного розвитку провідних країн світу та наполегливі зусилля світової громадськості щодо демократизації освіти привели до помітного розширення доступу населення до освіти, у тому числі і до вищих її ступенів. Так, уже в 1974 році післясередньою освітою було охоплено: у США - 53,6 %, у Великій Британії - 16,2 %, у ФРН - 19,3 % у Франції - 18,4 %, у Японії - 22,1 % молоді відповідної групи [11, с. 3-10]. Із інструмента відтворення соціальної нерівноправності освіта стає каталізатором або засобом соціальної мобільності людини.

Існуючі можливості для здобуття освіти відкривають переважній частині людей широкий доступ до інтелектуальних та культурних цінностей, збагачуючи їхній інтелект, і водночас дають змогу підніматися по соціальних щаблях.

Сучасний рівень соціально-економічного розвитку людства, швидкі темпи науково-технічної революції та зміни у ноосфері вимагають від людини не простої й відносно одноманітної підготовки до виробничого і суспільного життя, а багаторівневої й різноспрямованої підготовки, яка дає можливість з мінімальними втратами адаптуватися до швидкісних змін в економічному,

суспільному, політичному і культурному житті. Традиційні «закриті» системи освіти, замкнуті та не гнучкі, певною мірою кастові, виявилися не підготовленими до задоволення сучасних мінливих вимог.

Отже, у положеннях щодо потреби людини навчатися і самовдосконалюватися протягом усього життя, обґрунтованих вченими-філософами минулого, були закладені ідеї, які у другій половині XX ст. знайшли втілення у концепції неперервної освіти - освіти упродовж життя.

На початку XXI ст. набули розвитку -різні підходи до визначення суті поняття «неперервна освіти», а саме:

- філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини;

- важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь.

На сучасному етапі освіта розглядається як відкритий процес, що відбувається не тільки у спеціалізованих для навчання закладах і не тільки під керівництвом викладачів-професіоналів, а й всюди, зокрема під впливом тих фахівців, які мають певний досвід і намагаються передати його іншим.

Все більше країн відмовляються від принципів, згідно з якими освіта розглядається як інструмент держави, що використовується для формування певного (заданого) типу соціальної особистості. Переглядаються положення щодо концентрації уваги лише на одному аспекті освіти - її значенні для виробництва. Більшість людей починає розуміти багатогранний характер взаємозв'язків між освітою і соціумом, важливість освіти у розв'язанні проблем сучасності і завдань майбутнього.

За своїми масштабами освіта як сфера життя людства - одна з найбільших розгалужених у світовому господарстві. Не існує подібної галузі людської діяльності, яка притягувала б таку кількість людей, немає іншої такої сфери життя сучасного суспільства, увага до якої зростала б так стрімко. Можна вважати, що сьогодні стратегічні проблеми розвитку освіти перестали бути об'єктом уваги лише діячів освіти і професійних педагогів.

На освіту припадає значна частина (у розвинутих країнах до 5-8 % валового національного продукту - ВВП) державних і приватних фінансових вкладень. Теорія людського капіталу сприяла подоланню хибної думки, ніби витрати на освіту є суто споживчими. Їхня продуктивна природа загально визнана. За окремими даними внесок освіти може становити до 33 % загального приросту ВВП. Освіта має потужну інфраструктуру, яка постійно розвивається та включає навчальні заклади і споруди, засоби комунікації, сучасні засоби обробки, забезпечення й передачі інформації, спеціалізовані дослідницькі центри та конструкторські бюро, бібліотеки, видавництва, установи підготовки і перепідготовки кадрів та ін. Останнім часом для обслуговування потреб освіти на

взаємовигідній основі починає використовуватися інфраструктура й інших галузей науки, промисловості, транспорту, зв'язку (включаючи космічний), армії.

Колишній Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор так визначив зміну поглядів на освіту та її роль у забезпеченні стійкого розвитку: «Світ, який ми залишаємо нашим дітям, значною мірою залежить від дітей, яких ми залишаємо нашому світові. Ті надії на майбутнє, які живлять світ, пов'язані з сьогоднішньою молоддю та її готовністю зайнятися вирішенням проблем, котрі ставить ст., що настає. ...Наші вчителі, як ніколи раніше, відіграють вирішальну роль у формуванні нашого колективного майбутнього. Хоча в досягненні мети освіти для всіх визначається певний процес, необхідно докласти нових зусиль для забезпечення того, щоб освіта була високоякісною і відповідала соціальним потребам. Це вкрай важливо для того, щоб молодь могла набувати знання, навички, погляди і цінності, необхідні для ведення активного продуктивного життя у майбутніх суспільствах, заснованих на знаннях».

У програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти», опублікованому 1995 року, зазначено: «...на сучасному етапі жодна країна без підготовки спеціалістів на належному рівні ... не може забезпечити рівень прогресу, який би відповідав потребам і надіям суспільства, у якому економічний розвиток здійснюється з урахуванням необхідності забезпечення навколишнього середовища і супроводжується діяльністю з формування «культури світу» на основі принципів демократії, толерантності і взаємної поваги, іншими словами, забезпечується «сталий людський (гуманістичний) розвиток» .

Освіта в інтересах сталого майбутнього - це філософія, яка потребує певних підходів до всього комплексу формування людини. У цьому філософському поясненні стверджується, що до сталого майбутнього треба готувати не тільки високоосвічених спеціалістів, але й свідомих громадян. Тому в основу філософії освіти доцільно покласти положення щодо формування якісно нового світогляду, що дасть змогу переосмислити мету і завдання освіти. Такі підходи до обґрунтування глобальної мети і завдань освіти прозвучали на ряді міжнародних і міжурядових наукових конференцій, проведених під егідою ЮНЕСКО.

Своєрідною віхою стало скликання у грудні 1997 року у Салоніках (Греція) Міжнародної конференції «Освіта в цілях сталого розвитку: трансдисциплінарний аналіз для практичних дій», де були запропоновані уточнення до концепції неперервної освіти в інтересах сталого розвитку, а також розроблені пропозиції щодо її подання від імені ЮНЕСКО на розгляд Комісії ООН із сталого розвитку. На Всесвітній конференції з вищої освіти в Парижі 1998 року було запропоновано нові підходи до розвитку вищої освіти.

Все важливішу роль у політиці щодо освіти відіграють міжнародні громадські об'єднання. Одна з найбільших міжнародних неурядових організацій - Асоціація глобальної освіти (Нью-Йорк) об'єднує авторитетних діячів освіти, науки і культури понад 80 країн світу, її діяльність тісно пов'язана

з ООН. В її активі відомі у всьому світі наукові дослідження актуальних глобальних проблем, у тому числі гуманізація міжнародних відносин та сталий розвиток, а також організація міжнародних зустрічей діячів освіти і науки, розробка рекомендацій, підготовка і подання на розгляд Генеральної Асамблеї ООН у 1997 р. проекту Хартії (Статуту) землі на доповнення до Статуту ООН, де закріплюється відповідальність держав за збереженням навколишнього середовища згідно із Статутом ООН.

Таким чином, освітою, спрямованою на стійкий гуманістичний розвиток, в останні роки опікується все світове співтовариство. Активізація міжнародної громадськості у пошуках нових концепцій освіти спонукала науковців та освітян-практиків звернутися до питань філософії освіти. Інтерес до нової галузі наукового пізнання спостерігається і серед педагогів України. На думку І. А. Зязюна, нова концепція освіти полягає в тому, що дає змогу «... визначити місце і зміст освіти в культурологічному універсумі життя, дати людині розуміння ідеалу освіченості, усвідомити сенс і особливості педагогічної діяльності». Оскільки філософія є особливим різновидом духовної культури, призначення якого полягає в осмисленні основ природного і соціального світу, формоутворень культури і пізнання, людини та її сутності, предметом філософії освіти є пошуки шляхів формування особистості, обґрунтування орієнтирів для реорганізації системи освіти з урахуванням ціннісних основних проектів освітніх систем і педагогічної думки.

У статті І. А. Зязюна «Філософія, освітні стратегії і якість національної освіти» викладено положення, що спонукають науковців у галузі освіти та виховання звернутися до філософських положень. Одним із чинників став непідробний інтерес до нової сфери педагогічних знань, що поширився у багатьох країнах світу, а з 80-х років і у нашій державі. По-друге, криза освітньої практики і відставання педагогіки у створенні програм виходу з цієї кризи. По-третє, незбагненність можливостей філософії, її ефективність. По-четверте, відсутність чіткої мети і концепції реформування освіти стала обвальною і складною проблемою для сучасного світу. І нарешті, остання, і чи не найвагоміша причина - зміна ідеології освіти [12, с. 3-5]. «Проаналізувавши сучасні тенденції, що відбуваються, - зазначає автор, - можна зробити висновок, що в Україні чітко окреслилися три тенденції у сфері освіти:

- тенденція зміни парадигми освіти: криза класичної моделі і системи освіти; розробка нових фундаментальних педагогічних ідей у філософії та соціології освіти, а також у гуманітарній освіті; створення експериментальних та альтернативних навчальних закладів;

- входження освіти країни в європейський освітній простір і світову культуру: демократизація, децентралізація освіти, створення сучасної концепції неперервної освіти, вибір альтернативних програм навчання, гуманізація освіти тощо;

- подальший розвиток та відновлення традицій української освіти».

Зазначимо, що зміни, викликані внутрішньою логікою розвитку цього соціального інституту, не можуть порівнятися за темпами, масштабами, формами і значущістю з інноваціями, що залучаються ззовні. Певний консерватизм, застійність і традиційність, змістовно-структурна малорухомість або «соціальна гіподинамія» системи освіти стали все сильніше піддаватися активно-перетворювальному впливу суспільних структур, які інколи вносять радикальні зміни у розмірене життя системи, що особливо характерно для сучасної епохи. За нинішніх умов система освіти стає більш рухливою, однак її здатність залучати інновації, як не дивно, слабко зростає. Інакше кажучи, багатьом системам освіти властивий «динамічний консерватизм». Його суть полягає в тому, що в результаті зовнішнього впливу система освіти перебудовується, але сутність її найчастіше порушується лише незначною мірою. Інкорпуються та сприймаються головним чином ті нововведення, що не суперечать її колишньому існуванню, і в тій формі, що якнайкраще відповідає загальноприйнятій структурі. І все ж сили зовнішнього впливу на систему освіти зростають.

Виходячи з цього, можна констатувати, що у світлі означених процесів підготовка особистісного фактору виробництва, суб'єкта суспільних, насамперед виробничих, відносин зумовлює переосмислення існуючих класичних концепцій освіти, наявної практики функціонування освітньої інфраструктури в цілому і спрямована на їхню радикальну перебудову. За визначенням В. С. Лутая, йдеться про необхідність виховання сучасної людини з новим типом світогляду. Найважливішу роль у вихованні повинна відіграти освіта, яка, незважаючи на досягнуті успіхи в окремих напрямках, у цілому перебуває в кризовому стані. В. С. Лутай робить висновок, що криза сучасної освіти має дві головні прикмети. Перша - це загострення глобальних (передусім екологічної) проблем, що постійно тяжіють над людством, як дамоклів меч, і загрожують загибеллю, що свідчить про неспроможність існуючої системи освіти виховати у людей новий тип світогляду. Друга ґрунтується на тому, що сучасна система не задовольняє особистих інтересів більшої частини людства. Збільшується частка неграмотних, погіршується якість навчання, наприклад, функціональна підготовка випускників для роботи у нових умовах. Тобто, відбувається подальше відчуження освітньої діяльності від багатьох особистих і групових інтересів та систем цінностей, що, в свою чергу, викликає опір учнів щодо педагогічних дій учителів.

Це положення підтримував В. С. Виготський, який стверджував, що на переломних моментах розвитку дитина стає важковиховуваною, бо зміна педагогічної системи, яка застосовується до дитини, не встигає за швидкими змінами її особистості.

Аналогічну думку висловив і французький соціолог Ж. Дюмазедьє, зазначаючи, що зміни в традиційній освітній системі здійснюються значно повільніше, ніж в суспільстві чи культурі. Тим самим незважаючи на перетворення, і школа, і університет, констатує він, все менше задовольняють соціокультурні потреби

Суп> кризи, як зазначав директор Міжнародного інституту планування освіти **Ф. Г. Кумбс**, полягає у розриві між існуючою системою освіти і реальними умовами життя суспільства. А засновник ідеї «кризи системи організованої освіти» **Джон Дьюї** вважав, що організована освіта не відповідає сучасному рівню розвитку суспільства і є шкідливою. Виникнення організованої освіти, на його думку, історично пов'язано з необхідністю збереження традиційної культури. Як слово «культура» походить від слова «культ», так і сама культура - «те, що необхідно було зберегти в поколіннях», - виростало від культової обрядності.

З такою думкою погоджується більшість дослідників проблем сучасної освіти. Так, Джеймс Перкінс у підсумковій доповіді на Міжнародній конференції у США (1976 р.), присвяченій проблемам світової кризи освіти, наголошував на нездатності освіти рухатися відповідно до розвитку суспільства; на невідповідності між сподіваннями окремих особистостей і потребами суспільства, з одного боку, та можливостями системи освіти - з іншого.

Висновки результатів дослідження. Констатуючи факт нездатності освіти рухатися в одному напрямі з розвитком суспільства та через невідповідність потреб суспільства і можливостей освіти, ми не маємо чіткої відповіді на запитання: як за таких умов розвивається суспільство? Що стимулює його розвиток? Вочевидь, проблема невідповідності розвитку освіти динаміці розвитку суспільства, на нашу думку, має більш глибокі корені, які потребують додаткового і ґрунтовнішого вивчення та наукового аналізу. Незважаючи на відсутність відповіді у контексті поставлених перед освітою грандіозних завдань, усе більше сучасних дослідників спрямовують увагу на концепцію неперервної освіти, що, на наше переконання, стала теоретичною основою для обґрунтування магістрального шляху розвитку освіти.

Неперервна освіта, на нашу думку, має стати пріоритетним і провідним напрямом у стратегії, якій належить визначити нову освітню парадигму. Її прогресивність та пріоритетність сьогодні незаперечна, ідея неперервної освіти припускає радикальне переосмислення концепції сучасної освіти, перебудову її системи (структури, форм, змісту, методів та ін.), залучення до освітньо-виховного процесу нових джерел і ресурсів.

Адже безпрецедентно стрімке зростання наукових знань, швидке оновлення сучасної техніки, що лежить в основі матеріального способу виробництва, поява нових технологій, ускладнення, диверсифікованість соціальних ролей, тобто, високий темп морального старіння знань і техніки зробили неможливим обмеження освіти певним, заздалегідь визначеним віком чи терміном, а тим більше рівнем. Це одна із суттєвих сучасних ознак неперервної освіти.

Справді, щоб людина могла повноцінно функціонувати в сучасному суспільстві, яке надзвичайно швидко ускладнюється, вона повинна постійно поповнювати і поглиблювати свої знання, розширювати кругозір і брати участь у

справах суспільства, цілеспрямовано й активно займатися самовихованням. Тому необхідно дати можливість усім членам суспільства (незалежно від віку, статі, соціального походження, становища інших факторів) у будь-який зручний для них час і в зручній формі підвищувати свій освітньо-кваліфікаційний і культурний рівень. Для цього повинні бути задіяні всі наявні освітньо-виховні джерела і ресурси суспільства. Це не тільки збільшить масштаби освіти, але й додасть їй нової якості.

Перспективи подальших розвідок. У результаті здійсненого дослідження вважаємо за необхідне зазначити важливість і перспективність подальших розвідок у сфері залучення усіх наявних освітньо-виховних джерел і ресурсів суспільства для сприяння підвищення освітньо-кваліфікаційного та культурного рівня його членів.

Література

1. Плутарх. Алкивиад. Избранное жизнеописание : в 2 т. Т. 1 / Пер. с древнегреч. ; сост., вступ. ст., примеч. М. Тонашевской. - М. : Правда, 1986. - 697 с.
2. Гессен С. Й. Основы педагогики. Введение в прикладную педагогику / С. Й. Гессен ; отв. ред. и сост. В. П. Алексеев. - М., 1985. - 263 с.
3. Ничкало Н. Г. Проблеми формування сучасного виробничого персоналу в Україні: стратегія і перспективи наукових пошуків / Н. Г. Ничкало // 36. наук. пр. до 10-річчя АПН України / АПНУ. - Ч. 2. - Х.: "ОВС", 2002. - 416 с.
4. Всемирная энциклопедия: Философия / Гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. - М. : АС ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. - 1312 с.
5. Гегель Г. Энциклопедия философских наук : в 3 т. / Г. Гегель - М. : Просвещение, 1968. - 30 с.
6. Константинов Н. А. История педагогики / Н. А. Константинов, Е. Н. Медянский, М. Ф. Шабаева. - М., 1982. - 337 с.
7. Пригепій Е. М. Філософія : посіб. для студ. ВНЗ / Е. М. Пригепій, А. Н. Чорний, В. Д. Гвоздецький, Л. А. Чекап - К. : Академія, 2001. - 576 с.
8. Альтернативы университетам / ОБСЕ ; пер. с фр. - Париж, 1991. - 239 с.
9. The European Employment Strategy. - Luxemburg, 1997. - P. 92.
10. Профессиональное образование в XXI веке : материалы II междунар. конгр. по техн. и проф. образованию / авт.-сост. О. Н. Олейникова. - М. : ЦИСН, 2000. - 84 с.
11. Атутов П. Р., Поляков В. А. Формировать у молодежи трудовой образ жизни / П. Р. Атутов [и др.] // Сов. педагогика. - 1989. - № 3. - С. 3-10.
12. Зязюн І. А. Філософія, освітні стратегії і якість національної освіти / І. А. Зязюн // Педагогічна практика та філософія освіти : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листоп. 1997 р.). - Полтава : ПОІПОПП, 1997. - С. 3-5.